

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen opettajankoulutuksessa (1.8.2018 – 31.7.2019)

Selvitys ja pilotointihanke demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen yhtenäistämiseksi opettajankoulutuksessa

Sisällys

1.	Hankekuvaus	1
1.1.	Hankkeen tausta ja tarve.....	2
1.2.	Tavoite.....	3
1.3.	Toimenpiteet ja aikataulu.....	3
1.4.	Ohjausryhmä	4
1.5.	Haasteet	4
1.6.	Keskeiset käsitteet.....	5
1.6.1.	Avainsanat	6
2.	Tuloksista	6
2.1.	Hankeraportti.....	6
2.1.1.	Hankeraportin keskeisistä perusteista ja lähteistä	6
2.2.	Verkko-opetusportaalin sisällöstä	7
3.	Lähteet.....	7

1. Hankekuvaus

Ihmisoikeuskeskus, Helsingin yliopisto ja oikeusministeriö yhteistyössä rahoittavat ja toteuttavat arvoihin, dialogiin, demokratiaan ja ihmisoikeuksiin keskittyvän, Helsingin yliopiston UNESCO-professuuriin (2018-2022) kytkeytyvän tutkimus- ja pilotointihankkeen. Hanke rakentuu aiemman tutkimusten ja hankkeiden jatkoksi, ja siinä kehitetään ja pilotoidaan verkko-opintokokonaisuus, jonka tavoitteena on tuoda demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta nykyistä näkyvämmäksi ja laajemmaksi osaksi opettajankoulutusta. Peruskurssi rakennetaan kenelle tahansa opettajalle soveltuvaksi eli sisällöt käsittelevät opettajan ammatillisuuden näkökulmasta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatustaitoja (ks. EN 2016, 11; OPH 2017, 50). Yhteistyössä kartoitetaan myös mahdollisuutta laajemmalle sivuaineelle, jossa olisi erikoistumismahdollisuuksia esimerkiksi varhaiskasvatukseen, erityispedagogeille ja aikuiskasvattajille.

1.1. Hankkeen tausta ja tarve

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus kouluissa ja opettajankoulutuksessa on ollut viime vuosina esillä eri yhteyksissä (Männistö, Rautiainen & Vanhanen-Nuutinen 2017; Ihmisoikeuskeskus 2017; Ihmisoikeuskeskus 2014; OKM 2014; OM 2017a, 2017b; PeVL 56/2017; PeVL 46/2017). Valtakunnalliset opetussuunnitelmien¹ perusteet edellyttävät demokratiaa ja ihmisoikeuksia käsiteltävän tiettyjen oppiaineiden lisäksi myös koko koulun toimintakulttuurissa. Voidaan kysyä, saavatko opettajat riittävät valmiudet toimia opetussuunnitelmien edellyttämällä tavalla?

Selvitysten perusteella demokratiaa ja ihmisoikeuksia *suoranaisesti* käsitteleviä opintojaksoja sisältyy opettajankoulutukseen vähän² tai vaihtelevasti (IOK 2014). Teemat tulevat esille eri yhteyksissä, kuten kasvatustieteen filosofis-yhteiskunnallisilla jaksoilla, monikulttuurisuusopinnoissa ja eräisiin oppiaineisiin liittyvillä ainedidaktisilla jaksoilla. Selvityksissä on esitetty, että ihmisoikeuskysymykset, demokratia ja osallistaminen on syytä tuoda nykyistä näkyvämmäksi ja laajemmaksi osaksi koulutusta. *Miten tämä tehdään?* Siihen tässä hankkeessa pyritään vastaamaan.

Ihmisoikeuskasvatuksen osaamistaso opettajien keskuudessa on tutkimusten perustalta vaihtelevaa, yksittäisten opettajien aktiivisuuden varassa ja juridisista normeista irrallista (IOK 2014). Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistaminen on keskeistä osallisuuden lisäämisessä, kiinnostuksen vahvistamisessa aktiiviseen kansalaisuuteen ja vuorovaikutustaitojen tukemisessa moniarvoistuvassa yhteiskunnassa, jotka ovat kehitystarpeita koulutuksessa (ks. esim. ICCS 2016)³. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaki velvoittavat myös koulutuksen järjestäjiä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien tekemiseen, joiden perus-sisältöjä tulisi käsitellä selkeästi jo opettajankoulutuksessa. Opettajien taitoja yhdenvertaisuuden edistämässä, syrjinnän ehkäisyssä ja monikulttuurisuustaitoja tulee vahvistaa (ks. esim. OPH 2018, 137–138). Sukupuolten välisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemoja on luontevaa käsitellä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kontekstissa, sillä yhdenvertaisuuden periaate, osallisuuden edistäminen ja voimaantuminen kunnioittamaan ja puolustamaan omia ja toisten oikeuksia esimerkiksi vaikuttamisen keinoin ovat keskeisiä lähtökohtia molemmissa.

Ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen opettajankoulutuksen yhtenäisyyden lisäämisestä on esitetty toiveita niin opettajien, opettajaksi opiskelevien kuin eri virastojen ja järjestöjen toimesta, mutta keinot näyttäytyvät vajavaisina. Suomi on saanut YK:n yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa (*Universal Periodic Review, UPR*) huomautuksia aiheesta. Perustuslakivaliokunta on linjannut opettajien demokratia-, perus- ja ihmisoikeusosaamisen erityisestä tärkeydestä, sillä riittävä ja hyvin toteutettu perus- ja ihmisoikeuskasvatus voi vaikuttaa laajasti ja edesauttaa kaikkien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Valiokunnan mukaan demokratiakasvatusta tulee sisältyä opettajankoulutukseen ja täydennyskoulutukseen. (PeVL 56/2017; PeVL 46/2017.)

¹ Tässä viitataan erityisesti perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin (POPS 2014) sekä lukion opetussuunnitelmien perusteisiin (LOPS 2015). Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) sisällöt ovat selvästi kirjattuna.

² ICCS 2016 tulostuloksissa 2016 haastatelluista opettajista yli puolet (54 %) ei ole saanut koulutusta aiheesta. Kolmannes (29%) kertoo saaneensa koulutusta ihmisoikeuksista perustutkinnossa (ICCS 2016, 18).

³ Ongelmanratkaisutaitoja selvittäneen OECD (2017) tutkimustulosten mukaan suomalaisilla nuorilla on hyvät vuorovaikutustaidot ongelmanratkaisussa, mutta moniarvoistuvan yhteiskunnan vuorovaikutustaitojen kehittämistarpeella viitataan esimerkiksi ihmisoikeusnäkökulmasta problemaattisiin tuloksiin syrjinnän määrästä, jossa Suomi todetaan EU:n syrjivimmäksi maiksi (FRA 2017) ja esimerkiksi viharikostilastojen määrään (Tihveräinen 2015).

1.2. Tavoite

Keskeisimmät tavoitteet ovat opettajille kohdennetun demokratia- ja ihmisoikeusverkkokurssin rakentaminen ja hankeraportti, joka tukee yliopistojen opetussuunnitelmatyötä. Hankkeessa selvitetään myös yhteistyössä perustaa avoimelle korkeakoulutasoiselle verkkokurssialustalle, joka parhaillaan kehittyisi yhteiseksi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sivuaineeksi. Suunnittelussa hyödynnetään jo olemassa olevaa tietoa ja verkostoa. Samalla kerätään tietoa yhdelle alustalle olemassa olevista materiaaleista ja niistä viestitään verkoston kautta opettajille. Kokonaisuudesta tuotetaan hankeraportti yliopistojen opetussuunnitelmatyön tueksi. Hanke jakautuu kehittämisosuuteen ja tutkimus- ja raportointiosuuteen, joka perustelee rakenteellisen muutoksen tarvetta ja edistää sen toteutumista.

Tarkoitus on aikaisempien hankkeiden ja asiakirjojen pohjalta nousseiden ongelmien (ks. 1.5. Haasteet) käsittely hankeraportissa ja käytännön toimissa ratkaisukeskeisesti. Esimerkiksi yhtenä haasteena opettajankoulutuksessa on nähty täydet opetussuunnitelmat, mutta tarkoitus ei ole kehittää pelkästään uutta, vaan jäsentää olemassa olevaa sisältöä. Tutkimus selkeyttäisi a) demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen nykyistä tilaa opettajankoulutuksessa kansallisesta näkökulmasta, b) tarkentaisi sisällöllisesti opettajankoulutuksen tarpeita demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta ja c) selkeyttäisi rakenteita asian edistämisen suhteen. Konkreettisenä lopputuloksena muodostetaan perusta kansalliselle verkkokurssialustalle ja yliopistojen väliselle yhteistyölle

Laaja-alaisena tavoitteena on vastata kysymykseen, *mitä* opettajille tulisi kouluttaa, jos kaikille yhtenäinen koulutus tehdään ja *miten* tämä tulisi toteuttaa. Yliopistoilta, opettajankoulutuslaitoksista ja aiemmista hankkeista löytyy materiaalia pedagogisesta aspektista, jonka kokoaminen käynnistettäisiin olemassa olevan yhteistyöverkoston kyselyllä parhaista käytännöistä ja materiaaleista. Sisällön määrittely tehdään yhteistyössä eri tahojen kanssa synteetisomaisesti aiempien hankkeiden pohjalta ja mahdollisuuksien mukaan osallistetaan opettajaopiskelijoita työskentelyyn. Opettajankoulutuksen tarpeet ja opettajaopiskelijoiden näkemykset huomioidaan myös aiempien tutkimusten ja hankkeiden pohjalta. Tärkeää on kehittää sisältöä ammattikuntalähtöisesti kiinnostuksen ja jatkuvuuden näkökulmasta.

Selvitys antaa välineitä yhteistyölle ja sisältöjen mielekkääseen suunnitteluun siten, että lopputulos palvelisi kansallisia tarpeita ja opettajankoulutusta. Erityisesti rakenteellisen näkökulman tarkastelua ei ole tähän mennessä laajasti tehty, joten sen tutkiminen mahdollistaisi löytää ratkaisuja, jotka kunnioittavat yliopistojen autonomiaa, mutta palvelevat kansallisesta ja opettajan ammattitaidon näkökulmista yhtenäisten opintojen muodostamista. Kysymys on myös yhtenäisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamisperustan tarjoamisesta ammattikunnalle.

1.3. Toimenpiteet ja aikataulu

- 1) Kehitetään ja pilotoidaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen opintokokonaisuus opettajankoulutukseen. (1.8.-12/2018)
- 2) Kartoitetaan verkko-oppimisympäristön kehittämismahdollisuus Helsingin yliopiston koordinoimana. (heti hankkeen alettua 8/2018)
- 3) Pilotti suunnitellaan olemassa olevan materiaalin ja yhteistyöverkoston avulla. Toimijoille järjestetään verkkokysely alku- ja materiaalikartoituksen tekemiseen.

- a. alkukartoitus, yhteistyöryhmän kokoaminen ja ryhmälle tavoitteiden tiedottaminen 8/2018
 - b. kyselykäynnistys 8-9/2018 (dl. esim. 15.10.2018)
- 4) Tehdään kartoitus olemassa olevista verkkomateriaaleista. Lähetetään se toimijoille kommentoitavaksi ja täydennettäväksi, järjestetään työpaja/verkotapaaminen/verkkokysely, jonka perusteella priorisoidaan materiaalit ja tunnistetaan mahdolliset lisämateriaalitarpeet.
 - a. 10/2018 kartoitus ja tapaamisen/priorisoinnin suunnittelu
 - b. 11/2018 tapaaminen/priorisointi
 - 5) Viedään materiaalit edu.fi-sivustolle tai/ja yliopiston verkkokurssialustaan, jonka yliopistojen rajat ylittävää suoritusmahdollisuutta selvitetään. 12/2018
 - 6) Kootaan hankeraporttia vertailemalla yliopistojen opetussuunnitelmia sekä tekemällä synteisiä materiaalikartoituksesta ja pilotin muodostumisesta. (syksy 2018)
 - 7) Yhteistyötahojen kanssa järjestetään verkotapaaminen, jossa esitellään pilottikurssia ja kokonaisuutta. (helmikuu 2019)
 - 8) Rakennetaan pilottiverkkokurssi ja selvitetään sen toimivuutta. (kevät 2019)
 - 9) Kurssin perusteista ja hankkeesta kootaan hankeraportti yhdistettynä perusteltuihin opetussisältöihin, jotta yliopistojen opetussuunnitelmatyön tueksi voidaan tarjota opettajille kohdennettua demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta. (5-7/2019)
 - 10) Yhteistyöverkosto ja ohjausryhmän viestivät tuloksista tahoillaan.

1.4. Ohjausryhmä

Ohjausryhmän rooli on seurata ja tukea hanketta tavoitteiden kannalta. Suunnittelija kuulee ohjausryhmää priorisointien suhteen tarvittaessa (ks. alla Haasteet). Lisätietoja ohjausryhmän toiminnasta voi lukea yhteistyösopimuksesta.

1.5. Haasteet

Yhdeksi haasteeksi aiempien hankkeiden ja selvitysten pohjalta on osoittautunut, että yhtenäinen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kurssi nähdään tärkeänä, mutta sen toteuttaminen koetaan haastavaksi esimerkiksi hallinnollisesta näkökulmasta. Hankkeessa selvitetään haasteita ratkaisukeskeisesti, ja kartoitetaan, kuinka tulevaisuudessa esimerkiksi yliopistorajat ylittävällä verkkoportaalilla voitaisiin jatkossa ylläpitää yhteisen kansallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sivuainetta opettajankoulutuksessa ja tulevaisuuden näkökulmasta myös laajentaa muihin korkeakouluopintoihin.

Potentiaalinen haaste on laajentuminen ja aiheiden kirjo. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusaiheet ja yliopistojen ja toimijoiden intressit saattavat olla erisuuntaisia ja toiveita saattaa ilmetä paljon. Näin ollen ohjausryhmällä on hankkeen lopputuloksen toteutumisen kannalta priorisointi- ja päätösoikeus valittavien menetelmien ja materiaalien suhteen, vaikka yhteistyötä ja yliopistojen autonomiaa kunnioitetaan.

Opettajankoulutuslaitokseen liittyvä haaste on moninaiset koulutukseen kohdistuvat toiveet ja paineet. Täydet opetusohjelmat oletettavasti kaipaavat joustavuutta toteutusmuodoissa; selvityksessä olisikin hyvä määrittää ”minimistandardi” demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta opettajankoulutuksessa esimerkiksi pakollista osaa mietittäessä yliopistoihin laajemmin.

Hankeraportin muodossa tuotetaan tukea ja asianmukaisia perusteita opetussuunnitelmatyöhön, mutta yliopistot itse tekevät päätökset opetussuunnitelmien sisällöistä. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatussisältöjen potentiaali yhdistettynä opintoihin on esimerkiksi se, että ne yhdistävät jo olemassa olevia opintoja ja antavat niille struktuuria. Hankkeen tavoite ei ole siis kehittää pelkästään lisäopintoja opettajankoulutukseen, vaan strukturoida ensisijaisesti olemassa olevaa.

1.6. Keskeiset käsitteet

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kanssa osittain päällekkäisiä ja lähikäsitteitä ovat kansalaiskasvatus, kansainvälisyyskasvatus, globaalikasvatus, kulttuurienvälinen kasvatus, monikulttuurisuuskasvatus jne. (IOK 2014, 18). Nämä hieman eri painotuksia sisältävät kasvatusalat jakavat saman arvoperustan (ks. OPH 2018, 137). Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamistavoitteet (OPH 2017, 50; EN 2016, 10) myös läpileikkaavat niin globaalikasvatuksen, kestävä kehityksen ja monikulttuurisuusosaamisen tavoitteet. Näitä ei siis tule ymmärtää erillisinä, vaan niitä voidaan opettaa jatkumona (OPH 2018, 137). Hankkeen tavoitteiden ja rajauksen kannalta nostetaan kuitenkin keskeiseksi Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevassa peruskirjassa (*Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education* (EDC/HRE), CM/Rec 2010/7) sekä *YK:n ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen julistuksessa* (2011) esitetyt määritelmät. Sisällöllistä painotusta ja määrittelyä ohjaa aiemmin toteutettujen tutkimusten ja hankkeiden pohjalta nousseet havainnot puutteista esimerkiksi kansallisen tai kansainvälisoikeudellisen normipohjan hahmottamisessa sekä osallisuudessa.

Demokratiakasvatus (Education for democratic citizenship, EDC)

Euroopan neuvoston peruskirjassa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta demokratiakasvatus (Education for democratic citizenship, EDC) tarkoittaa kasvatusta, käytäntöjä ja tietoisuuden levittämistä, jonka tavoite on tarjota oppijoille tietoja, taitoja, ymmärrystä ja käytösmalleja, jotka voimauttavat heitä puolustamaan ja harjoittamaan demokraattisia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan yhteiskunnassa. Koulutus tähtää moninaisuuden arvostukseen ja siihen, että oppijat voivat olla aktiivinen osa demokraattista toimintaa. Tarkoitus on myös tarjota näkökulmaa demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen edistämiseen ja suojeluun.

Ihmisoikeuskasvatus (Human rights education, HRE)

Ihmisoikeuskasvatus määritellään *YK:n ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen julistuksen* (2011, A/RES/66/137) pohjalta. Julistuksen mukaan (art. 2[2]) ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus pitää sisällään tietoa ja ymmärrystä ihmisoikeusnormeista, mekanismeista ja -periaatteista sekä ihmisoikeuksien perustana olevista arvoista. Tiedon tarjoamisen lisäksi kyse on myös koulutuksen toteuttamisesta ihmisoikeuksia kunnioittavalla tavalla ja tarkoitus on voimauttaa omien ja toisten oikeuksien kunnioittamiseen ja puolustamiseen (ks. lisää IOK 2014, 17–22). Perusoikeusnäkökulma on myös tärkeä ihmisoikeuskasvatuksessa koulutettaessa ammattilaisia ja varsinkin opettajia myös julkisen vallan käyttäjinä.

Ihmisoikeuskasvatuksen eräs huomionarvoinen ero lähikäsitteisiin on se, että valtioilla on kansainvälisoikeudellinen velvollisuus ihmisoikeuksien kunnioittamiseen, suojelemiseen ja turvaamiseen. Tähän sisältyy velvollisuus ihmisoikeuskasvatuksen ja koulutuksen toimeenpanoon. (IOK 2014, 18.) Julkisella vallalla on näin ollen perustuslaillinen ja kansainvälisoikeudellinen velvoite turvata perus- ja ihmisoikeuksia.

Yhteiset tavoitteet

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus tukevat toisiaan, eivätkä eroa tavoitteiltaan tai käytännöiltään, mutta ne eroavat jossain määrin laajuudessaan. Demokratiakasvatuksessa korostuvat demokraattiset oikeudet ja vastuut, aktiivinen kansalaisuus ja osallisuus poliittisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin, juridisiin ja kulttuurisiin yhteiskunnan alueisiin. Ihmisoikeuskasvatuksessa korostuu laaja näkemys perus- ja ihmisoikeuksista ja vapauksista kaikkiin

ihmiselämän osa-alueisiin liittyen. Osallisuuden edistäminen on molemmissa keskeistä ja muun muassa normiperustatietoisuuden vahvistaminen tukee sekä demokratia- että ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteita.

1.6.1. Avainsanat

ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus, opettajankoulutus, demokratiakasvatus, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, perus- ja ihmisoikeudet, pedagogiikka, dialogi, arvot, ihmisoikeudet

2. Tuloksista

Tärkeimmät tulokset hankkeelle ovat siis pilottiverkkokurssi ja yhteistyössä tuotettu hankeraportti yliopistojen opetussuunnitelmatyön tueksi jatkotoimenpiteitä ajatellen. Hankeraportin tutkimuksellisessa osuudessa kartoitetaan vastauksia aiemmissa tutkimuksissa ja hankkeissa nousseisiin haasteisiin demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vakiinnuttamisesta opettajankoulutuksessa. Yhteistyössä selvitetään perustaa avoimelle demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen verkko-oppimisympäristön luomiselle.

2.1. Hankeraportti

Hankeraportti tarjoaa perusteita yliopistojen opetussuunnitelmatyön tueksi ja selvittää jatkotoimenpiteitä rakenteellisen muutoksen edistämiseksi. Tutkimustyö aloitetaan vertailemalla yliopistojen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmia ja tekemällä synteisiä nykytilanteesta. Tämän jälkeen kartoitetaan ammatillisia perusteita ja kehityskohteita tarjottavalle kurssikokonaisuudelle, jonka pohjalta voitaisiin muodostaa kansallisesta näkökulmasta yliopistorajat ylittävä oppimisympäristö.

2.1.1. Hankeraportin keskeisistä perusteista ja lähteistä

Hankeraportin tausta-aineisto koostuu pitkälti jo olemassa olevan kirjallisuuden, asiakirjojen ja lausuntojen analyysistä. Kuvattua rakenteellista analyysiä voidaan tutkia relevantin lainsäädännön (perustuslaki, perusopetuslaki, lukiolaki, hallintolainsäädäntö, kansainvälisten sopimusten ja julistusten vaikutus) ja opetussuunnitelmien kannalta (POPS 2014; LOPS 2016), perustuslakivaliokunnan lausuntojen (PeVL 46/2017; PeVL 56/2017) ja YK:n yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) suositusten ja vastausten 2012 ja 2017 valossa. Yliopistojen autonomia ja säätely on myös esiin noussut näkökulma esimerkiksi UPR-prosessissa, johon hankkeessa haetaan vastausta yhteistyössä toteutettavaan autonomiaa kunnioittavaan malliin, mutta pyrkimyksenä laajempi näkökulma yliopistorajat ylittävänä.

Opettajankoulutuksen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tilasta on tehty jo aiempaa tutkimusta (IOK 2014; OKM 2014; Matilainen 2011). Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen yleistettävyyttä perustelee esimerkiksi opetussuunnitelmat, opettajan etiikka (ks. OAJ, *YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus* 1948 lähtökohtana), viranhaltijapositio, ammattitaidolliset näkökulmat, kuten

lakisääteisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluun tarvittavat taidot (ks. Ikävalko 2016). Laajemmin yhteiskunnallisesta näkökulmasta oikeusvaltion periaate, aiheen ajattomuus ja toisaalta ajankohtaiset teemat, kuten kansalaisuus moniarvoistuvissa yhteiskunnissa perustelevat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tärkeyttä.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pedagogisia kokeiluja on tehty ja materiaaleja tuotettu sekä yliopistojen yhteistyössä (Männistö, Rautiainen & Vanhanen-Nuutinen 2017) että kansalaisjärjestöjen (esim. www.ihmisoikeudet.net) ja viranomaisten (esim. www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeuskoulutus) toimesta. Hankkeen keskeinen aspekti onkin koostaa olemassa olevasta materiaalista yhteinen lopputulos opettajille kohdennetusti ja koota materiaalit yhteen alustaan aiempaa helpommin löydettäväksi ja hyödynnettäväksi.

2.2. Verkko-opetusportaalin sisällöstä

Ensisijainen tavoite on muodostaa peruskurssi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta Helsingin yliopiston avoimeen verkko-oppimisympäristöön. Selvityksessä kartoitetaan myös yleistettävän mahdollisen pakollisen kurssin ja minimiosan laajuutta ja sisältöjä. Verkostokyselyssä kartoitetaan myös perusteita laajemmalle sivuaineelle, josta voisi koostaa haluamansa kokonaisuuden. Verkko-opetuskurssin tulisi olla riittävän ajaton ja siinä määrin yleinen, että se on sovellettavissa eri opettajille, kuten aineen-, luokan- ja erityisopettajille. Verkkoalusta voisi esimerkiksi tulevaisuudessa sisältää myös erikoistumismahdollisuuksia, kuten luokanopettajille syventymistä lasten oikeuksiin ja erityisopettajalle vammaisyleissopimuksen sisältöihin.

3. Lähteet

Brunila, Kristiina & Kallioniemi, Arto (2017): Equality work in teacher education in Finland. *Policy Futures in Education*, 1–14.

CEDAW 2014: Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen CEDAW-komitean suositukset 2014. CEDAW/C/FIN/CO/7.

CERD 2017: Rotusyrjinnän vastaisen CERD-komitean suosituksia Suomelle 2017. CERD/C/FIN/23.

EN 2016: Council of Europe (2016): Competences for Democratic culture: Living together as equals in culturally diverse democratic societies. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing. Luettavissa: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ccc07>

FRA 2017: *EU-MIDIS II: European Union minorities and discrimination survey: Main results*. European Union Agency for Fundamental Rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

FRA 2014: *Violence against women: an EU-wide survey. Main results report*. European Union Agency for Fundamental Rights, 2014. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015.

Opetushallitus (2017): *Kiistanalaisia aiheita opettamassa. Kiistanalaisten aiheitten opettaminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen keinoin. Opettajan koulutuspaketti.* suom. Opetushallitus Euroopan neuvoston oppaasta Living with Controversy Teaching Controversial Issues Through Education for Democratic Citizenship and Human Rights (EDC/HRE). Training Pack for Teachers. Grano Oy. Luettavissa: http://www.oph.fi/download/187091_Kiistanalaisia_aiheita_opettamassa.pdf

ICCS 2016: Mehtäläinen, Jouko, Niilo-Rämä, Mikko & Nissinen, Virva (2016): *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2016-tutkimuksen päätulokset.* Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. Luettavissa: <https://ktl.jyu.fi/julkaisut/julkaisuluettelo/julkaisut/2017/ICCS2016-D120> (luettu 6.5.2018)

Ihmisoikeuskeskus & Harkoma, Assi (2017): *Perus- ja ihmisoikeustutkimuksesta Suomessa – asiantuntijoiden näkemyksiä.* Ihmisoikeuskeskus.

Ihmisoikeuskeskus (2014): *Ihmisoikeuskasvatus- ja koulutus Suomessa.* Ihmisoikeuskeskus. Luettavissa osoitteessa: <https://ihmisoikeuskeskus-fi-bin.directo.fi/@Bin/47503f796d0d0a236e19344592dd9215/1525775690/application/pdf/272052/IOK-Ihmisoikeuskasvatus-%20ja%20-koulutus selvitys.pdf>

Ikävalko, Elina (2016): Vaikenemisiä ja vastarintaa: Valtasuhteet ja toiminnan mahdollisuudet oppilaitosten tasa-arvosuunnittelussa. Käyttäytymistieteiden laitos: Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 270. Helsingin yliopisto. Helsinki: Unigrafia.

LOPS 2015: Lukion opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2015: 48. Helsinki: Next Print Oy.

Matilainen, Mia (2011): *Ihmisoikeuskasvatus lukiossa – outoa ja itsestään selvää.* Käyttäytymistieteellinen tiedekunta: Tutkimuksia 326, Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.

Männistö, P., Rautiainen, M. & Vanhanen-Nuutinen, L. (toim.) (2017): *Hyvän lähteillä – Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus opetustyössä.* Jyväskylän yliopistopaino.

OECD 2017: *PISA 2015 Results (Volume V): Collaborative Problem Solving,* OECD Publishing. Suomenkielinen tiivistelmä: https://read.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-v/summary/finnish_e5993069-fi#page3

OKM 2014: Rautiainen, M., Vanhanen-Nuutinen, L. & Virta, A. (2014). *Demokratia ja ihmisoikeudet opettajankoulutuksessa.* Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:18

OM 2017a. *Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma (2017).* Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 9:2017.

OM 2017b: *Demokratiapoliittinen toimintaohjelma.* Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 7/2017.

OM 2015: Grönlund, Kimmo & Wass, Hanna (toim.) (2016): *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015.* Selvityksiä ja ohjeita 28/2016. Oikeusministeriö.

OPH 2018: Räsänen, Rauni, Jokikokko, Katri & Lampinen, Johanna: *Kulttuuriseen moninaisuuteen liittyvä osaaminen perusopetuksessa. Kartoitus tutkimuksesta sekä opetushenkilöstön koulutuksesta ja osaamisen tuesta.* Raportit ja selvitykset 2018:6. Opetushallitus. Luettavissa: https://www.oph.fi/download/190305_kulttuuriseen_moninaisuuteen_liittyva_osaaminen_perusopetuksessa.pdf

OPH 2017: Elo, S., Kaihari, K., Mattila, P. & Nissilä, L. (2017): *Rakentavaa vuorovaikutusta. Opas demokraattisen osallisuuden vahvistamiseen, vihapuheen ja väkivaltaisen radikalismin ennaltaehkäisyyn*. Oppaat ja käsikirjat 2017: 1a. Opetushallitus. Luettavissa: http://oph.fi/download/182479_rakentavaa_vuorovaikutusta.pdf

Opetushallitus (2011): *Demokratiakasvatusselvitys*. Selvitykset ja raportit 2011:27. Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy. Luettavissa: http://www.oph.fi/download/139654_Demokratiakasvatusselvitys.pdf

Pekkarinen & Myllyniemi toim. (2017): *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Painotalo Varteva Oy. Luettavissa: https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf

PeVL 46/2017 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto: *Demokratiapoliittinen toimintaohjelma*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_46+2017.aspx

PeVL 56/2017 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto: *Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma*. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PeVL_56+2017.aspx

POPS 2014: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2014: 96. Helsinki: Next Print oy.

STM 2017: *Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018-2021*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017: 16. Helsinki.

Tihveräinen, Tero (2016): *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa*. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 10/2016. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

